

FARKAS MÁRTON

1918 katonaforradalmárai

Forradalmi mozgalmak kialakulása a cs. és kir. haderőben. 1917 novembere, az első imperialista világháború legnagyobb fordulatát hozta: Oroszország munkásai és parasztjai a bolsevikok vezetésével győzelemre vitték a szocialista forradalmat és az új szovjet kormány a hadviselő országok népeihez fordult a háború azonnali befejezéséért és az igazságos, hadisarc és hódítás nélküli béke megteremtéséért.

Az októberi szocialista forradalom győzeleme és a szovjet kormány békekezdeményezései, óriási hatást gyakoroltak a csaknem négy éve tartó világháború kárvallottjaira, a hadviselő országok néptömegeire, s köztük is a modern gépi háború mérhetetlen véráldozatait és szenvedéseit viselő milliók katonatömegekre.

A soknemzetiségű osztrák–magyar haderő keleti arcvonalbeli katonatömegei előtt az orosz változások és kezdeményezések kimerítően ismertek voltak. Az orosz katonaszovjetek által folytatott frontbarátkozások egyben élesztő kovászként hatottak a katonák forradalmi erjedésére: az osztrák–magyar katonaság csakhamar telítődött az „oroszi” forradalmi eszmékkel.

A szovjet kormány következetes békeprogramja nyomán létrejött fegyverszünet 1918 kezdetére a harci cselekményeket megszüntette. A fegyvernugvás a barátkozások fokozódásával járt együtt, ami viszont az osztrák–magyar katonaság forradalmi erjedését gyorsította fel. Mindezt elősegítette a hátszág elmélyülő gazdasági és politikai válsága, a hatósági terror soha nem tapasztalt mértékű tobzódása a dolgozó tömegek ellen, (amelyről a lövészárkok népe szabadságról visszatért katonáktól, levelezésektől jól volt értesülve), nem, különben a szovjet kormány által szabadon bocsátott egykori s immár az arcvonalakat százezrével átlépő hadifoglyok háborúellenes és forradalmi agitációja.

A forradalmi erjedés áttérjedése a hátszági alakulatokra 1918 elején, számos fegyveres felkelésbe és lázadásba csapott át. A mozgalmak közvetlen előidézője a hátszági alakulatok elviselhetetlen szociális nyomora volt, amely gyorsan párosult a gyűlölt háború azonnali befejezésének és az állam és társadalmi rendszer megdöntésének követelésével. 1918 február elején, az orosz forradalmi eszmék hirdette népek örendelkezési joga, az azonnali béke és a kapitalista–imperialista kizsákmányolás megszüntetése jelszavával a monarchia második legnagyobb flottabázisán, Cattaróban fegyveres felkelés tört ki, amelyet bosznia-hercegovinai helyőrségek lázadássorozata követett.

A mozgalmakat átmenetileg letörték, hogy azután április második felétől kezdődően július végéig több mint harminc katonai felkelés és lázadás ráz-

kódtassa meg az egész fegyveres erők, s vele együtt a háborúért felelős, gyűlölt Habsburg-monarchiát. E forradalmi jellegű katonai mozgalmak, amelyek hátsországi és arcvonal mögötti területeken robbantak ki, egykori oroszországi hadifoglyok, az ún. „hazatérők” vezetése alatt állottak. Ezek legöntudatosabb elemei az októberi szocialista forradalom iskoláját kijárt forradalmárok voltak, akik társaikat nemcsak a béke kiharcolására, hanem az orosz október megismétlésére buzdították. Az 1918 tavaszi katonai felkelések és lázadások közül néhány magyarországi területet is érintett: május 12-én Rimaszombatban a 80. gyalogezred pótzászlóaljja, május 20-án a 6. újvidéki gyalogezred Pécsre helyezett pótzászlóaljának mintegy 2000, „bolsevik tanokkal szaturált” embere lázadt fel, május 22-én Trencsénben a 15. honvédszolgálat pótzászlóaljja, majd annak Csákfalvára kihelyezett újoncsázada tört ki lázadásban. A hadvezetőség kétségbeesett erőfeszítéssel úgykezett úrrá lenni a monarchia egyéb területein kirobbant mozgalmakon is, melyek körül jelentőségében a judenburgi (Ausztria, 17. közös gyalogezred), a murai (Ausztria, 7. vadászrezred), a lublini (Galícia, 58. gyalogezred), a kielcei (Lengyelország, 56. gyalogezred), a reichenbergi (Csehország 44. gyalogezred), a rinburgi (Csehország, 21. lövészezred), az M. Schönburg-i (Morvaország, 95. gyalogezred), a radkersburgi (Ausztria, 97. gyalogezred) lázadások és felkelések emelkedtek ki. Valamennyi megmozdulás közös vonása volt, hogy hadiszolgálatra újból bevonultatott „hazatérők” robbantották ki, akik a háborút megelőgelték és az elnyomó Osztrák–Magyar Monarchia elpusztítását akarták. Szervezettségük azonban nem tette lehetővé a tartós sikert, s így csakhamar elbuktak a hadvezetőség karhatalmi alakulataival szemben. A legnagyobb sikert, s egyben céljaik forradalmiságát a pécsi és a június 4-én kirobbant kragujeváci (Szerbia, 71. gyalogezred) fegyveres felkelés mutatta fel: előbbi Magyarország egyik fontos városának birtokába jutott, súlyos harcok után (melyekben szövetségesül sorakozott fel a pécsi, Pécs környéki bányász-ság), majd felmorzsolódott az ellene küldött csapatok túlerejével szemben; a

másik bolsevik-kommunista sejtek vezetésével maga mellé állította a megszállt szerb lakosságot és napokig tartotta magát a katonai kormányzóság erőivel szemben.

Habár az említett forradalmi mozgalmak egyetlen esetben sem érték el a klasszikus fegyveres felkelés szintjét – mivel a forradalmi vezető erő, (párt) és a stratégiai cél minden esetben hiányzott, s nem ismerték a hatalom megragadásának mikéntjét sem –, bukásuk ellenére mérföldkövet jelentettek a fegyveres erő életében: megindították a hadsereg általános bomlási folyamatát és rengeteg tapasztalattal szolgáltak 1918 októbere forradalmainak győzelméhez. A bomlás a monarchia háborújának és rendszerének egyfajta súlyos kritikája volt és a szökött katonák (ún. zöldkáderek) százezrével csökkentették a Habsburg-monarchia katonai erejét. Ugyanakkor növelték ama elszántak táborát, akik 1918 őszén, szerte a monarchiában, megdöntötték a dualista államrendszert és a monarchia romjain létrehozták az ún. utódállamokat.

A forradalmi katonai mozgalmak átnövése általános fegyveres felkeléssé 1918. októberében. Az osztrák–magyar állam- és hadvezetés a hátszág és a katonatömegek elleni terror fokozásával igyekezett a forradalmi válságon úrrá lenni. A szétesés előtt álló Habsburg-birodalom fennmaradásának esélyeit egy katonai győzelem is növelte volna, amit a hadvezetőség az olasz arcvonalon igyekezett egy minden eddiginél nagyobb támadó hadművelettel elérni. Az 1918 júniusában bekövetkező ún. piavei offenzíva, amelyet egy forradalmi erjedésen átesett hadsereggel vívtak meg, véres kudarcba fulladt, s a hátszág és a haderő válságát a mélypontra juttatta. Az állam- és hadvezetés nemcsak a háború végleges elvesztését ismerte fel, hanem a polgári demokratikus (nemzeti) forradalmak közeli kirobbanásának veszélyét is. A szövetséges császári Németországgal együtt, amely katonailag-politikailag hasonló helyzetbe jutott 1918 kora őszén, kétségbeesett erőfeszítések történtek az ellenséggel kötendő azonnali fegyverszünetért és a béketárgyalások mielőbbi megindításáért, hogy ezáltal a külső háborút lezárják és a haderő megbízható alakulataival a készülő hátszágai forradalmakat csírájában elfojtsák és a Habsburg-birodalmat megmentsék.

A diplomáciai erőfeszítések azonban nem hozták meg a kívánt eredményt: az antant hatalmak a németek nyugat-európai arcvonalának áttörése után (aug. 8.) a győzelmet a kezükben érezték és a központi hatalmak fegyveres erőinck végleges megsemmisítésére törekedtek. Így az osztrák–magyar haderő nagy többségét lekötő olasz arcvonal is az utolsó nagy antant támadás előtt állt 1918 októberében, amikor a hátszág a forradalom kirobbanása előtti állapotban volt. IV. Károly császár és király alkotmányreform-ígéretei (az október 16-i híres császári manifesztumban) és a magyar kormány félliberális reformokat kilátásba helyező nyilatkozatai az eseményeket feltartóztatni nem tudták. A hátszágai fejleményekkel együtt a frontheaderegben eddig nem tapasztalt nagyarányú bomlási folyamat vette kezdetét, amely az alakulatok létszámát, különösen a szlovák, cseh, szerb, horvát és román többségű csapatoknál 20–30 százalékkal lecsökkentette. A 27. Közös- és a 38. honvédhadosztály ezredői pedig lázadni kezdtek. A hátszágai alakulatoknál a bomlás még nagyobb mértékű volt, a szökött, „lógós”, parancsot megtagadó katonák egyre nagyobb tömegben tüntek fel az utcai tüntetéseken és vállaltak testvéri szolidaritást a tüntető munkásokkal, kisemberekkel.

Október 24-én, a hadvezetőség által régóta várt ellenséges nagy támadás megindult az olasz arcvonalon. Az eleinte sikeres elhárító harcok után az

osztrák–magyar csapatok védelme, ellenállása összeomlott és az olasz haderő hadászati áttörése a csapatok felbomlását és hazafelé áradását vonta maga után. Az ellenség offenzívájának menetében egy sereg osztrák–magyar magasabb alakulat nemcsak megtagadta a parancsot, hanem az arcvonalat el is hagyta. Így 38. honvédhadosztály, a 21. lövész-, a 60. gyalog-, az 55. gyalog-, majd a 48. gyalog-, a 17., 27. gyalog-, a 29. honv.-adosztály. Legénységük, amely a monarchia valamennyi nemzetét, népet képviselte, nem volt hajlandó tovább harcolni a gyűlölt Habsburg-monarchiáért.

A front összeomlásának napjaiban sorsdöntő események rázták meg a hátszínre is. Október 28-án munkások, katonák, kisemberek tízezrei lepték el Prága utcáit és a „Hej Slováci” hangjai mellett a cseh nagyburzsoázia irányításával kikiáltották Csehszlovákia függetlenségét. A Habsburg-államhatalom összeomlott. A prágai Miltitarkommandó a hadvezetőség utasítására behódolt a Nemzeti Tanácsnak. Az utcát a felfegyverzett nép, Rosiczky százados különítményei, a Sokol szervezetek, cattarói tengerészek, szökött katonák ezrei uralták. Október 29-én kísértetiesen hasonló körülmények között omlott össze a Habsburg-államhatalom Zágrábban, Ljubjanában, azzal a különbséggel, hogy a forradalmakat horvát-szlavon területen a zöldkáderek (szökött katonák) szocialista követelésekkel teli fegyveres felkelése kísérte. (A délszláv burzsoázia 1918 decemberéig antantcsapatokkal verte le őket.) Október 30-án a Habsburg-államhatalmat Bécsben is elsöpörte a népforradalom, majd október 31-én Budapesten jutott győzelemre az őszirózsás forradalom.

Az őszirózsás forradalom, amely a monarchia népeinek forradalmi körül az utolsóként győzött, a magyar nép számára, napok alatt megteremtette a béke és a nemzeti függetlenség lehetőségét, megszabadította a politikai és gazdasági életet a feudális kötöttségektől és létrehozta a kötöttségektől mentes polgári fejlődés feltételeit.

A polgári demokratikus forradalom győzelmében, a dualista „úri Magyarország” megdöntésében a forradalmi katonák a munkásosztály, a dolgozó tömegek szövetségeként kimagasló érdemeket szereztek és a győzelmet a fegyverek erejével biztosították. Megkönnyítette a Károlyi Mihály vezette polgári, nemzeti kormány hatalomra jutását a katonák (tisztok, sarzs nélküli szökevények, átpártolt helyőrségi bakák), tömeges mozgalma a magyar függetlenségért, a polgári forradalom vívmányaiért (gyülekezési, sajtó-, szólásszabadság, földreform) és az a tény, hogy a hatalmon levők (a Wekerle-kormány, majd a homo regiusnak kinevezett József főherceg köré tömörült Habsburg-bérenc nagybirtokos-nagytőkés erők) karhatalma, katonasága meg sem kísérelte az ellenállást: a forradalom vér nélkül győzött. A katonai akciókat irányító, szervező katonatanács azonban csak a győzelem pillanataiban lehetett elégedett, mert csakhamar rá kellett döbennie, hogy a „Károlyi forradalom” a burzsoá magántulajdon alapján áll s még a gondolatától is irtózik annak, hogy a Duna–Tisza táján „Lenin és ne Wilson eszméi diadalmaskodjanak”. Maguk a katonatömegek mindezt csak napok, hetek múltán ismerték fel, amikor a demokrácia, a béke és a tulajdon jelszavával az új kormány mellé állt karhatalom megkezdte a fegyverek elszedését és a „Népköztársaság” kezdte kiépíteni saját fegyveres erejét azokkal szemben, akik az évszázados Habsburg-elnyomást, a tőkés-nagybirtokos kizsákmányoló úri Magyarországot megdöntötték és közelségbe hozták a régen áhított békét.

Csaknem hasonló sorsra jutottak a többi utódállam forradalmi katonatömegei is. A hatalmon levő nemzeti burzsoáziák nacionalista jelszavakkal, s

a történelmi Magyarország rovására végrehajtott területszerző politikájukkal a szocialista forradalmi eszméktől „megfertőzött” katonákat leszerelték és a burzsoá konszolidáció szolgálatába állították (Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia). Magyarország sorsa másképp alakult: a külső és belső válságokkal küszködő Károlyi-Magyarország 1918. március 21-én átadta helyét a Magyar Tanácsköztársaságnak, amely mindazt meghozta, amiért 1918 őszén a forradalmi katonák legjobbjai a dolgozó tömegekkel együtt harcba indultak: a szocialista forradalmat.

Az 1918. év őszi forradalmi elsöpörték az évszázados Habsburg-elnymó-hatalmat és létrehozták a polgári demokratikus (nemzeti) utódállamokat, amelyek az itt élő népek számára a szabad nemzeti fejlődést elvileg biztosíthatták. A forradalmak győzelmét a fegyveres erő legöntudatosabb elemeinek harca segítette elő. A forradalmi katonatömegek tettükre örökre beírták nevüket a Duna menti népek történetébe. Az más kérdés, hogy az itt élő népek szociális és nemzeti problémáinak végleges megoldására a létrejött államok képtelenek voltak s a Duna-medence az egymás közötti ellentétek, majd újabb háborús veszély színtere maradt.

